

➤ Dataismista digikritiikkiin –
ohjelmallisuus sosiaalisen median
kuvauksessa Esa Mäkisen romaanissa
Totuuskuutio ja Jussi Valto-
sen romaanissa *He eivät tiedä mitä tekevät*

—

Hanna Huhtinen

P

yydä ystäväksi.

Klik.

Pyyntö lähetetty.

(Valtonen 2014, 141.)

2000-luvun kaunokirjallisuudessa esiintyy runsaasti sosiaalisen median käytön kuvauksia, joissa toistuu teknologiamyönteinen ajatus siitä, että analoginen elämä on aika jättää taakse ja olla yhä enemmän online. Samalla kokonaisteoksen tasolla teknologiamyönteinen arvomaailma voidaan saattaa myös kriittiseen tarkasteluun. Kirjallisuudentutkimuksen viimeaikaisissa julkaisuissa kiinnostus uusiin medioihin ja mediateknologiaan onkin ollut runsasta (ks. Edwards 2019; Sommer 2017; Weigel 2018). Kirjallisuus kuuluu ja reagoi media-kulttuuriin (Paulson & Malvik 2016, 4–5), mutta antaa myös vaikutteita sille ja sen tarkastelulle (O’Gorman & Eaglestone 2019, i, 1, 6–7). Erityisesti digitalisaation taloudelliset ja käytännölliset vaikutukset mediamaisemaan ovat tuottaneet pohdintaa kaunokirjallisuuden asemasta ja keinoista ajassamme (Mäkelä 2020, 264), ja sosiaalista mediaa käsittelevää kirjallisuutta on aiheellista tarkastella myös kotimaisesta näkökulmasta.

Laajan mediakäsityksen mukaan kaunokirjallisuus, tieteellinen artikkeli ja sosiaalinen media ovat viestintäteknologisia ilmaisumuotoja. Eri viestintävälineiden yhdistäminen tuottaa uusia medioiden välisiä eli intermediaalisia merkityskokonaisuuksia (Piippo & Kilpiö 2022, 7). Kaunokirjallisuudessakin uudet mediat kiinnostavat, onhan kirjallisuudella tapana käsitellä ajankuvaa ja luoda uskottavia miljöitä reaali maailman yksityiskohtiin ja medioiden moninaisuuteen viittaamalla. Niinpä 2000-luvun kotimaisessa proosassa sosiaalista mediaa sivuavia tai tematisoivia teoksia on ilmestynyt useita (Huhtinen 2021; 2022; 2023). Samalla tällaiset teokset kommunikoivat käsityksiä digitaalisesta kulttuurista ja sen ilmentymistä kuten sosiaalisesta mediasta.

Tässä artikkelissa analysoidaan romaanit, Esa Mäkisen *Totuuskuutio* (2015, myöhemmin TK) ja Jussi Valtonen *He eivät tiedä mitä tekevät* (2014, myöhemmin HE), ovat spekulatiivisia ja intermediaalisia. Ne koettelevat realismin rajoja lähitulevaisuus- ja teknologiakehityskuvitelmillaan ja viittaavat sanallisen ja typografisen esityksen keinoin eri medioihin, kuten kaunokirjallisuuteen, musiikkiin, kuvataiteeseen ja sosiaaliseen mediaan. *Totuuskuutio* kuvaa sosiaalista mediaa, internetin käyttöä ja datan hallinnointia dystooppisessa miljöössään. *He eivät tiedä mitä tekevät* rakentaa vastakkainasettelun sosiaalisen median käytön ja sosiaalisten suhteiden välille. Osa henkilöahmoista pyrkii suhtautumaan sosiaaliseen mediaan varovaisesti, mutta toiset hyväksyen tai hyötyen, uutta teknologiaa oman elämänsä elimelliseksi osaksi ottaen. Molemmissa teoksissa intermediaalisuuden kohosteisuus liittyy yksilön ja digitaalisen kulttuurin suhteeseen. Siihen liitetään yhteiskunnallisen polarisaation, suuryritystalouden ja yksilön suojan kysymyksiä, ja sosiaalisen median käytön kuvaus tulee kriittisen tarkastelun kohteeksi.

Tutkin romaanien tematiikkaa digitaalisen kulttuurin kontekstissa. Koska niiden viittaukset sosiaaliseen mediaan ovat pääosin dystooppisia, tarkastelen kuinka romaanien muoto ja sisältö representoivat poliittista, sosiaalista ja historiallista todellisuutta ja esittävät elämää 2000-lukulaisessa mediakulttuurissa. Aiemman tutkimuksen pohjalta oletan, että tietty internetfiktioiden joukko on muodostumassa uudenlaiseksi kirjalliseksi suuntaukseksi (Weigel 2018), ja korostaessaan digitalisaation antisosiaalisia vaikutuksia tällaiset teokset voivat hahmottua jossain määrin ohjelmallisiksi (Saarinen 2016). Kysynkin, millä kirjallisilla keinoilla mahdollista ohjelmallisuutta rakennetaan ja mihin se osoittaa.

Ulkokirjallinen ja kirjallinen konteksti

Yhteiskunnallisia kysymyksiä käsittelevissä romaaneissa epäkohtien on perinteisesti ymmärretty rakentuvan omaisuuden, auktoriteetin ja asiantuntemuksen epätasaiseen jakautumiseen yksilöiden välillä. 2000-lukulaisen digitalisaatiokehityksen ja uusliberalistisen talouskäsitteiden kontekstissa McKenzie Wark (2021, 37, 42) ehdottaa neljättä kategoriaa: informaation epäsymmetriaa. Kapitalistisen tuotantotavan kuviteltiin marxilaisittain olevan yhteiskunnallisen tuotantoprosessin viimeinen muoto, mutta digitalisaatio aiheuttaa paradigman vaihdoksen, joka perustuu informaation välineellistämiseen ja sen saatavuuden kontrollointiin. Digitalisaatio määrittääkin olennaisesti nykymediamaisemaa. Se on taloudellisesti, poliittisesti ja sosiaalisesti yhteen kytkeytynyt ja nopeasti muuntautuva ilmiö, jonka suhteen esimerkiksi lainsäädännöllä on vaikeuksia pysyä ajan tasalla. Ylikansallisen trendinä sillä ei ole tiettyä keskusjohtoa, vaan valta keskittyy joukolle suuryrityksiä. Monien digitaalisten sovellusten käyttäjät toimivat palveluiden dataraaka-aineena ja tietynlaisina sisällöntuottajina. Jotta pääsisi käyttämään sovellusta, on hyväksyttävä palvelun käyttöehdot. Usein tämä tarkoittaa samalla omasta yksityisyydestä ja tiedoista luopumista. Myös käyttäjän tuottamasta sisällöstä tulee palveluntarjoajan omaisuutta. Näin palvelun tarjoajalle kertyy arvokasta dataa, jota se voi käyttää uusien palveluiden luomiseen, nykyisten kehittämiseen tai datan myymiseen jossain muodossa eteenpäin. (Gere 2006; Latzer 2022; Lehdonvirta 2022; van Dijck 2014; Zuboff 2015.)

Mediakehityksen näkökulmasta digitalisaatio hahmottuu datafikaation, algoritmi- ja ohjelmistoperustaisuuden yhteisvaikutuksena (Latzer 2022, 335). Datafikaatiossa monet ihmiselämän osa-alueet muunnetaan dataksi. Datasta voidaan edelleen muokata informaatiota, joka nykyisellään hahmottuu arvon muotona (Mayer-Schönberger & Cukier 2013). José van Dijckin (2014) mukaan datafikaatiolla on ideologinen tausta: osana laajempaa huomiotalouden logiikkaa se muistuttaa uskomusjärjestelmää, josta voidaan käyttää nimitystä dataismi. Dataismi perustuu uskomukseen datavirran ja informaation vapaan

liikkeen merkityksen ensisijaisuudesta ja menestyy, koska ihmismassat luottavat henkilötietonsa yritysten ylläpitämille alustoille saadakseen käyttää näiden sovelluksia.

Internetin ja teknologisten innovaatioiden älyominaisuuksien yleistymisen seurauksena syntyi digitaalisen ja fyysisen hybridi, eli tila, jossa älylaitteen tarjoamat sisällöt nivoutuvat osaksi yksilön reaalityodellisuutta ja paikkaa, jossa hän fyysisesti on (Lee & Chaney 2024). Ajallis-paikallisuuden kokemukseen vaikuttaa olennaisesti sekin, että digisisällöt ovat älylaitteen ja sosiaalisen median käyttäjän ulottuvilla aina. Tällaiset virtuaaliset viihdemuodot ovat luonteeltaan immersivisiä, uppoutumista edistäviä kokemustiloja, joille on tyypillistä se, että käsitys ulkopuolisesta reaali maailmasta hämärtyy. On nähty ongelmallisena, jos yhä useammin virtuaalityodellisuus valitaan elämän merkityksellistämisen lähteeksi fyysisen todellisuuden kustannuksella. (Barreda-Ángeles & Hartmann 2022.) Toisaalta kokemus dataismin ja teknologian ylivallassa synnyttää myös vastarintaa, kuten uusia kansainvälisiä lakeja, boikotteja, kritiikkiä, käyttäjien välistä yhteistyötä ja luovaa anarkiaa. Näin alustayritysten monopoliasemaa pyritään säätelemään, sovellusten infrastruktuuria tehdään läpinäkyväksi, ja tavoitteena on eettisempi ja demokraattisempi alustatalous. (Lehdonvirta 2022, 224, 228, 230–232).

Suosituilla digitaalisilla alustoilla on erilaisia funktioita yhteiskunnalliseen toimijuuteen ja viihdekäyttöön. Sillä minkä verran yksilö ottaa tällaisia palveluja käyttöönsä, on konkreettisia seurauksia. Esimerkiksi nyky-Suomessa on hankala toimia ilman digitaalisia pankkitunnuksia ja monenlaiset tiedotteet tai keskustelunaiheet saattavat jäädä huomaamatta, jos ei käytä sosiaalisia medioita kuten Facebookia tai WhatsAppia. Yksilö ei säätele digitaalista mediankulutustaankaan itsenäisesti, vaan algoritmeihin perustuva yksilöity sisältö perustuu käyttäjästä kerättyyn dataan (Andrejevic 2009; Gere 2006; Lehdonvirta 2022).

Nykykirjallisuus tuottaa esityksiä nykytilanteesta, jossa digitalisaatio ja suuryritykset vaikuttavat kansallisvaltioiden ja yksilöiden arkeen. Tällainen romaani heijastaa globaalisti verkottunutta 2000-lukua, jossa internetin, monikansallisen rahoituspääoman, muuttoliikkeen ja ilmastonmuutoksen kysymykset vaikuttavat sekä yksilötasolla että kollektiivisesti, mikä vaatii kirjallisuuden muodolta niin mimeettisyyttä kuin kokeilevuuttakin (Edwards 2019, 15, 22; Sommer 2017). Caroline Edwards (2019) pyrkii hahmottamaan kehitystä verkostoromaanin käsitteen (*networked novel*) avulla. Roy Sommer (2017) puolestaan näkee tietyt 2000-luvun teknologiakehitystä käsittelevät proosateokset *techlash*-protestiromaaneina. Ne ilmaisevat vastaiskua tai negatiivista tunnereaktioita nykuteknologiaa ja suurten teknologiayritysten toimintaa kohtaan yhdistäen muun muassa yhteiskunnallisen realismin ja tieteisfiktion piirteitä. Molemmat aikalaisromaanityypologiat näyttäisivät pätevän Mäkisen ja Valtosen teoksiin monin osin. Niidenkin keskeisin sisältö linkittyy digitaalisiin kohtaamisiin sekä tietokoneistuneeseen todellisuuteen kerronnan ja tematiikan tasolla.

Anna Lena Weigel (2018, 3–5, 286–287; ks. myös Hallet 2015, 503) toteaa, että kulttuurikriittisenä metadiskurssina teknologiaa, internetiä ja sosiaalista mediaa käsittelevä kirjallisuus on omiaan täydentämään valtakulttuurin katvealueita. Uusiin medioihin ja internetiin viittaaminen vaatii esimerkiksi intermediaalista otetta. Tyypillisiä aiheita ovat muun muassa kyberrikollisuus, identiteettivarkaudet, nettikiusaaminen, online-viestittely, sexting² sekä turvallisuus ja yksityisyys. Aiheiden ja teemojen lisäksi uudet mediat vaikuttavat kerronnan välineeksi valittuihin muotoratkaisuihin: on mahdollista imitoida kommunikaation teknologiavälitteistä muotoa, esimerkiksi sähköpostia, twiittiä tai chatia, tai integroida tekstiin visuaalisia elementtejä. Monet romaanit ovat osittain tai jopa kokonaan kirjoitettu imitoimansa median muotoon.

Ulkkokirjallinen konteksti heijastuu siis aikalaiskirjallisuuteen ja sen tutkimukseen. *Totuuskuutio* ja *He eivät tiedä mitä tekevät* lähestyvät reaaliaimailmassa vallitsevia kehityskulkuja esittäen intermediaalisia ”entä jos” -kysymyksiä. Juuri intermediaalisiin viitteisiin keskittyminen auttaa erittelemään tällaisten teosten ohjelmallista potentiaalia, sillä realistisen kuvan antaminen 2000-luvusta vaatii nykyaikaisen mediamaiseman huomioimista.

He eivät tiedä mitä tekevät ja *Totuuskuutio* digitalisaation ja sosiaalisen median kuvaajina

He eivät tiedä mitä tekevät on spekulatiivis-realistinen kuvaus lähitulevaisuuden Suomesta ja Yhdysvalloista. Mullistava iAm-laite lanseerataan ja leviää nopeasti nuorten käyttöön. Laitteella on etulyöntiasema markkinoilla neurologiatutkimuksen tuoreimpana sovelluksena. Sen suosiota siivitetään sometuotesijoittelun ja kohdennetun markkinoinnin keinoin. Päähenkilö, aivotutkija Joe Chayefski on uransa alkuvaiheilla asunut Suomessa ja perustanut perheen Alina Heinosen kanssa. Heillä on Samuel-niminen poika. Perhe on hajonnut pojan ollessa alle kaksivuotias, ja Joen ura jatkunut Yhdysvalloissa. Teoksen tapahtuma-aikaan Joen perheeseen kuuluu uusi vaimo, Miriam, ja kaksi tyttäreltä, Rebecca ja Daniella.

Teos kiinnittää erityistä huomiota sosiaaliseen mediaan esimerkiksi nuorten näkökulmasta. Rebecca ystäväystyy suuryrityksen työntekijöiden kanssa kansainvälisessä hyväntekeväisyshankkeeksi naamioidussa markkinointikampanjassa. Yritys tekee alaikäisen tytön kanssa sopimuksen, jossa tämä saa käyttöönsä iAm-laitteen, psyykenlääkkeitä sekä arvotavaraa vastineeksi yrityksen oikeuksista kaikkeen sosiaalisen median sisältöön, jota hän tuottaa. Näin laitteesta, joka ei ole vielä markkinoilla, tehdään tunnettu ja haluttu. Rebecan ”digitaalisen läsnäolosta” (HE 127, 161) tulee tämän seurauksena lähes tauontonta. Joe kritisoi tyttärtään sielunsa myymisestä markkinavoimille, epäeettisille sopimuksille ja mainosalustana toimimiselle. Tytär ei näe ongelmaa sillä hyötty sopimuksesta.

Totuuskuutio kuvaa sosiaalista mediaa, internetin käyttöä ja datan hallinnointia dystooppisessa miljöössä. He eivät tiedä mitä tekevät rakentaa vastakkainasettelun sosiaalisen median käytön ja sosiaalisten suhteiden välille.

Olennaista on myös Samuelin pyrkimys saada yhteys isäänsä. Samuel³ edustaa eettistä halua kantaa vastuuta ihmiskunnan vääristyneestä luontosuhteesta. Hänen elinaikanaan Suomi digitalisoituu. Teoksessa kuvatun tapahtumaketjun alku on 1990-luvulla. Suomi muuttuu ”Mikromikon” hämmästelijästä globaalisti digitaloudeksi. Laman kuvauksista, kuten ”[m]arkka on ensin devalvoitu, sitten päästetty kokonaan kellumaan” (HE 220), edetään uusliberalismiin ja huomiotalouteen kuvaamalla, kuinka hyvinvointivaltion palvelut murenevät ja siirtyvät internetiin. Ajankuvan muutos on nopeaa, sillä kun Alinan työpaikalle oli ensi kertaa ”teknologiahuumassa hankittu upouusi 386-tietokone, jossa oli myös internet”, tilannetta kuvataan näin:

Internet oli kuin valtion perustama uuskaupunki kommunistivaltiossa, autio lämpäre keinotekoista teknohybristä, josta puuttuivat kaikki elämän merkit ja jonne ei saataisi ketään edes pakottamalla. Sähköposti olisi saattanut olla hyödyllinenkin keksintö, periaatteessa – jos kukaan olisi käyttänyt sitä. Mutta postilaatikko, jonka yliopiston yli-innokas atk-osasto oli hänellekin kysymättä perustanut, oli aina tyhjä. (HE 36.)

Katkelmassa näkökulma ajankuvan muutokseen on Alinan. Henkilöhahmon elämäkokemus toimii eräänlaisena todistajalausuntona yhteiskunnallisesta murroksesta ja teknologiakehityksestä.

Myös *Totuuskuutio* sijoittuu lähitulevaisuuden Suomeen, jossa monikansallisen Googlea muistuttavan Celsius-yrityksen vaikutus yltää kaikkialle yhteiskuntaan. Romaani esittää pessimistisen tulevaisuusvision, jossa edistynyt teknologia takaa sellaisen informaation säätelyn ja valvonnan mahdollisuuksia, joiden myötä ihmistyöntekijän tehtäväksi jää lähinnä harhauttaminen ja valehtelu (TK

48–50). Celsius myy maineenhallintapalveluja, jolla kaikkia internetin sisältöjä voidaan manipuloida asiakkaan toiveen mukaan. Monopoli asemastaan käsin yritys määrittelee palvelunsa hinnan, eli käytännössä palvelua voi käyttää vain varakas eliitti, esimerkiksi suuryritykset.

Päähenkilö Tero Lilja on Celsiusukselle työskentelevä ”täsmäyttäjä” eli datavirran manipuloija. Hänen arvomaailmansa muuttuu, kun hänen vaimonsa kuolee flunssalääkkeitä syötyään. Kuolema olisi ollut estettävissä, ellei Celsius olisi osallistunut lääketehtaan virheiden salaamiseen. Tero kokee surun keskellä eettisen heräämisen ja käy omaa organisaatiotaan vastaan paperille painetun sanan avulla. Teoksen motto on: ”Tämä teksti on vain paperilla. Tätä ei voi muuttaa” (TK kansilehti).

Molemmat teokset pohtivat informaation kulkuun liittyvän työn eettisyyttä. *Totuuskuution* yhteiskunta on voimakkaasti eriarvoistunut ja digitalisaatio on valjastettu valvonnan ja alistamisen välineeksi. Celsius muokkaa dataa maksavan asiakkaan toiveiden mukaan: julkista tietoa sensuroidaan ja yksityisyydensuojan alaista materiaalia julkistetaan. Valtosen romaanissa puolestaan nuorten toiminta sosiaalisessa mediassa on monikansallisen suuryrityksen masinoimaa ja nuoriin kohdistuvat markkinointikampanjat toimivat lain ulkopuolella. Lisäksi teoksen esittämä kuvitteellinen Freedom Media, kaupallisilla periaatteilla toimiva tiedejulkaisumonopoli, harjoittaa laajamittaista tieteellisen tiedon manipulointia.

Intermediaaliset viittaukset

Totuuskuutio ja *He eivät tiedä mitä tekevät* ovat perinteisiä painettuja kirjoja, joissa sosiaaliseen mediaan viitataan sanallisesti representoitaessa puhetta, toiminnankuvausta tai miljöötä. Teokset sisältävät myös typografisia eli aseteluun liittyviä intermediaalisia keinoja. Molemmissa teoksissa viitataan muihinkin medioihin kuten musiikkiin, kirjallisuuteen, tieteellisiin teksteihin ja kuvataiteeseen.

Intermediaalisuudella eli erilaisiin medioihin viittamisella on pitkä perinne kirjallisuuden historiassa. Tosin 2000-luvun uudet digitaaliset mediat ovat kasvattaneet niiden medioiden määrää, joihin kirjallisissa teksteissä voidaan viitata. (Hallet 2015, 502.) Romaani on erittäin joustava tekstilaji, jolle ominainen, eli kooltaan laaja ja kirjallisilta keinoiltaan rikas, esitystapa sopii oman aikamme digitaalista kulttuuria, eksistentiaalista etsintää ja poliittista suuntaa käsittelevien kysymysten neuvotteluun (vrt. Hallet 2015, 507–508). Kirjoitettuun kieleen perustuvat intermediaaliset viittaukset ovat kuitenkin systematisoimaton joukko, johon kuuluu eksplisiittisen nimeämisen, kuvaamisen, typografian ja kokonaisteoksen rakenteeseen liittyviä keinoja (Hallet 2015, 502).

Kuvaa ja liikkuvaa kuvaa koskeville intermediaalisille viittauksille on omat analytyttiset käsitteensä: ekfrasis ja kinekfrasis (Hallet 2015, 502; Kilpiö 2022, 196). *Totuuskuutio* ja *He eivät tiedä mitä tekevät* sisältävät molempia kuvatessaan, millaisia sisältöjä sosiaalisessa mediassa seurataan. *Totuuskuutiosta* kinekfrasis esiintyy esimerkiksi kohdassa, jossa Celsiuksen työntekijät katsovat kohuvideota: ”Ramón [julkkispoliitikko] heilui pullo kädessään etualalla, kun kuvaan ilmestyi tarjoilija. [...] Videossa ei ollut ääntä. [...] Nainen rimpuili videolla vastaan ja yritti työntää laulajan käsiä pois.” (TK 29.) Kinekfrasis koostuu tässä sekä videon ominaispiirteiden että sen sisällön kuvauksesta. Sitä kehystää keskustelu, jossa videon katsojat kommentoivat näkemäänsä: ”– No huh huh! Virolainen huusi. – Tämä varmaan levisi netissä aika vauhdikkaasti?” (Mp.) Päähenkilö Teron äiti seuraa massojen viihteeksi valmistettua tosi-tv-formaattia ”Teleperhettä” eikä osaa poikansa kanssa juuri muusta puhuakaan, mikä implikoi, että massojen huomio kiinnitetään onnistuneesti viihteeseen. Äidin henkilöahmo edustaa teoksessa tavallista kansalaista, joka pysyy tyytyväisenä, kritiikittömänä ja passiivisena saadessaan seurata jatkuvaa viihdevirtaa. Dialogi kuvaa lähinnä Teleperheen sisältöjä mutta media- ja moodikohtaisia yksityiskohtia kuten tietyn median nimeämisiä tai tiettyyn aistiin viittaamisiakin ilmenee: ”Kiroilikin kauheasti, kun koko ajan televisiosta kuului vain piip piip.” (TK 52.) Nämä kinekfrasiset kohtaukset kuvaavat sosiaalisen median sisältöjen vaikutuksia yksilöön ja yhteiskuntaan. Yleisö tavoitetaan kattavasti, ja sisältöjen jakamisen tavoitteet ovat usein poliittisia tai kaupallisia. Teoksen maailmassa ei-toivotunlaisia sisältöjä voi kuitenkin sensuroida, ja niinpä poliitikon kohuviideokin ”täsmäytetään” eli poistetaan internetistä.

Kun Joe kokeilee iAm-laitetta *He eivät tiedä mitä tekevät* -romaanissa, sisältää kohtaus eräänlaisen kinekfrasisen laajentuman. Tässä liikkuvan kuvan representaatio ei sisällä pelkästään näkö- ja kuuloaistimuksia vaan myös tuntoaistimuksia ja assosiaationvaraista navigointia, jota tyypografisesti imitoidaan:

Heti valikon avauduttua, kun oli liian myöhäistä, hän tajusi näkevänsä viimeisen alaotsikon terävämpänä kuin muut. Tälläkään kertaa valintaan ei tarvittu tietoista päätöstä, ei klikkaamista – edes ajatusta.

Julkkikset.

Juurut.

Keskustelut.

Tuhmaa mutta hauskaa.

Aikuisille. (-K-18-) (HE 432.)

Myöhemmin kohtauksessa kuvataan, kuinka Joe näkee, kuulee ja tuntee K-18-valikosta löytämänsä todellista ihmistä muistuttavan henkilöahmon. Joen fokalisaation kautta huomio kiinnitetään kokemuksen teknologiavälit-

teiseen luonteeseen kommentoimalla sisällön grafiikan laatua ja kokemuksen virtuaalista luonnetta:

Ilmassa noin metrin päässä hänestä leijui käsi. Se oli naisen käsi, joka näytti piirtävän jotakin. Tekstiä. [...] Grafiikka oli vakuuttavampaa kuin olisi ikinä uskonut. [M]iksi mikään tästä ei tuntunut keinotekoiselta? (HE 433, 435.)

Laitteen testaamisen jälkeen Joe tuomitsee keksinnön: "[K]okemus oli valheellinen, mielipuolisen tiedemiehen rakentama uni filosofian oppikirjasta" (HE 436). iAm-laitteen tuottaman kokemuksen kuvaus nostaa esiin teknologiavälitteisen sisällön seuraamisen vaikutukset. Kun Joe myöhemmin kuvataan helposti hermostuvana ja keskittymiskyvyttömänä, kytketään mielentila virtuaalikokemusmaailmaan koukuttumiseen. Silloinkin kun laitetta ei käytä, se "ilkkuu mielessä [...] kuin vahingoniloinen pieni noita" (HE 439).

Intermediaalisuus dataistisen kutsun ilmentäjänä

He eivät tiedä mitä tekevät -romaanin intermediaalisista viittauksista käy ilmi, että päähenkilö ottaa sosiaalisen median sovellukset käyttöönsä epäluuloisena ja aikoo pitää kontaktit ammatillisina. Pian Joe kuitenkin toimii algoritmin ohjaamana: "Joen digitalisissa ystävyyksissä rima oli jatkuvasti laskenut." Hän huomaa "käyttäneensä kokonaisen illan siihen, että merkillisessä puoliaddiktivisessa tilassa haaliskeli itselleen digitaalisia tuttavuuksia kuin pelimerkkejä". (HE 139–140). Verkostoitumisen ja somenäkyvyyden kutsu vaikuttaa Joeen tämän tietoisista kohtuullisuuspyrkimyksistä huolimatta. Tytär on kehityksessä vielä pidemmällä: "Kellä viisitoistavuotiaalla oli yli neljätuhatta ystävää? Keitä olivat nämä aikuisen näköiset miehet ja naiset? Ja yritykset?" (HE 142) ihmettelee Joe. Algoritmin ehdoilla toimimiseen Joea kannustaa somekonsultti, joka neuvoa kirjoittamaan henkilökohtaista blogia. Viihdyttäviä paikkatiedoilla varustettuja päivityksiä kuuluu julkaista parin tunnin välein. Joen perheen turvaksi palkattu turvallisuusasiantuntija kuitenkin toteaa, että metatietojensa vapaaehtoinen julkinen jakaminen internetissä vertautuu itsemurhaan, sillä tiedot voivat päätyä myös mahdolliselle uhkaajalle:

Simon Watersin suositus oli kytkeytyä kokonaan irti internetistä, nyt heti, kaikilla laitteilla. Digitaalisen maineenhallintayrityksen [...] nainen puolestaan toivoi, että Joe perustaisi henkilökohtaisen blogin ja kirjoittaisi sinne niin usein kuin mahdollista. Mielellään päivittäin tai useammin, jotta blogi saataisiin etusivulle hakutuloksiin. Mitä vimmatummin kirjoitti, sitä parempiin hakutuloksiin pääsi. Ei väliä mitä kirjoitti, kunhan julkaisi. (HE 406.)

Asetelman ristiveto, eli kyberturvallisuus, hakutuloksissa näkyminen ja ääripäiden välimuodot, ovat lukijan punnittavissa. Näin sosiaalista mediaa koskeva esitystapa alkaa hahmottua kohosteiseksi riskianalyysiksi.

Sitaatissa törmätetään kaksi vastakkaista suhtautumistapaa, joiden välillä yksilö joutuu digitaalisessa kulttuurissa tasapainoilemaan. Täysi boikotti ei todennäköisesti ole mahdollista, mutta leväperäinen yksityisten tietojen julkaisu voi aiheuttaa ongelmia. Asetelman ristiveto, eli kyberturvallisuus, hakutuloksissa näkyminen ja ääripäiden välimuodot, ovat lukijan punnittavissa. Näin sosiaalista mediaa koskeva esitystapa alkaa hahmottua kohosteiseksi riskianalyysiksi.

Molemmissa teoksissa on typografisin keinoin korostettuja sosiaalisen median representaatioita. Sähköpostit ja somepäivitykset erottuvat selkeästi muusta tekstistä esimerkiksi sisennyksien, fonttivaihdojen, kursivien sekä otsikko- ja lokitietojen välityksellä. Näin some tulee ikään kuin lähemmäs lukijaa todistusaineistona, jonka voi nähdä ja tunnistaa reaali maailmasta tutuksi, eikä pelkästään lukea kuvausta siitä. Painetun kirjallisen kuvauksen keskellä oman muotonsa sivutilassa ottava typografinen kohosteisuus jäljittelee autenttisia esikuvia, jolloin ne voi lukea reaali maailman someilmiöiden kommentteina.

He eivät tiedä mitä tekevät toistaa intermediaalisissa yksityiskohdissaan sitä seikkaa, että sosiaalisessa mediassa saadut tykkäykset ovat keskeisiä monen nykyihmisen identiteettityössä ja ryhmäytymiskäyttäytymisen uusi normi. Sosiaaliseen mediaan kokoonnutaan olemaan teknologiavälitteisessä vuorovaikutuksessa muihin, ja kaupalliset toimijat ovat ottaneet sen tehokkaasti haltuun (Andrejevic 2009, 41–42; Ridell 2011, 25). Yksilön verkostoissaan tuottama sisältö ja alustoiden keräämä data luovat alustan omistajille taloudellista arvoa. Vaikka käyttäjien tarpeet liittyisivät itseilmaisuuksiin ja sosiaalisiin suhteisiin, palvelun tarjoajan välineellinen näkökulma ja sovelluksen digitaalinen infrastruktuuri vaikuttavat toimintaan. Tätä kautta tarve olla yhteydessä muihin yhdistettynä huomiotalouden lainalaisuuksiin voi edesauttaa negatiivisten lieveilmiöiden

kuten identiteetti- ja tietoturvaongelmien kehittymistä (Ridell 2011, 25–26, 227–228, 231–232).

Valtosen ja Mäkisen romaaneissa intermediaalisiin viittauksiin sisältyykin monesti konflikteja. Ekoterroristit maalittavat Joen ja tämän perheen sosiaalisessa mediassa, mikä asettaa heidät konkreettiseen vaaraan. Myös nuoret voivat joutua uhkaaviin tilanteisiin somen käytön seurauksena: ”Ennen maineensa menetti vain omassa koulussa ja kaveripiirissä, yhteisöviestinten aikana se [maineen menettämisen aiheuttava sisältö] meni kaikkialle, eikä rikos vanhenisi koskaan” (HE 114). Yllättäessään lapsensa lähettämässä sexting-viestiä Joe järkyttyy. Isän näkökulma kuvaa informaation ja sisällön jakamisen riskejä: ”Sydäntä kirveli ajatella tuntematonta poikaa katsomassa alastonkuvaa Daniel-lasta, lähettämässä sitä eteenpäin kavereilleen, *check out this horny little bitch*, aikuisia miehiä tyydyttämässä itseään tytön kuvan ääressä. Tyttö oli yksitoista, nukkui vaaleanpunainen pehmoeläin kainalossaan” (HE 115).

Edelleen *He eivät tiedä mitä tekevät* kuvaa, kuinka yksilö voi samanaikaisesti olla digitaalisesti läsnä virtuaalisille kontakteilleen mutta passiivinen niille, jotka ovat hänen kanssaan samassa fyysisessä tilassa. Jatkuva vetäytyminen digitaaliseen maailmaan häiritsee Joen perheen sisäistä kommunikaatiota:

Beccalla oli jatkuvasti puhelimessaan jokin instant-message-chattipalvelu auki. Parhaan ystävän oli oltava digitaalisesti läsnä myös Beccan keskustelussa vanhempiensa kanssa ja perheen ruokapöydässä. Heidän tyhimmät mielipiteensä ja tyylimokansa tyttö chattasi tietenkin reaaliajassa ystävilleen [...]. Jatkuva naputus säesti jokaista arkipäiväistä hetkeä; tyttö olisi luopunut mieluummin yhdestä raajastaan [kuin älypuhelimesta]. (HE 127–128.)

Sitaatti kuvaa älypuhelinta siinä muodossa, jossa sen tunnumme. Internetin ja sosiaalisen median kehitys mahdollistaa kaikenlaisen informaation jakamisen lähes reaaliajassa. Yksilön viehtymys liittyä teknologiavälitteisen viestinnän virtaan selittyy digitaalisen kulttuurin ja dataismin hahmottamisella luonnolliseksi ja väistämättömäksi kehitykseksi, johon on syytä liittyä (Gere 2006, 201–202; Latzer 2022; Van Dijck 2014). Yksilön tulee maksimoida datavirta tuottamalla ja kuluttamalla informaatiota osana mahdollisimman monia sosiaalisia medioita. Dataismin voikin nähdä perinteiset sanan- ja ilmaisunvapauserot haastavana normatiivisena ideologiana, sillä ”se pitää informaation oikeutta liikkua vapaasti arvokkaampana kuin ihmisten oikeutta omistaa dataa ja rajoittaa sen liikkumista” (Harari 2017, 390–391).

Suuryrityksen markkinointityöntekijät suosittelevat Rebecalle dataismin periaatetta: ”Eihän Rebecca kuulunut niihin, jotka halusivat salata tekemisiään? Kuten rikolliset ja lapsipornon levittäjät? Itse asiassa se, että Rebecca sallisi vanhoissa yhteisöviestimissä kaikki valokuvansa kaikkien nähtäväksi ja nimensä liitettävän automaattisesti kasvohinsa – se olikin yksi ehto sille, että mies ja nainen [someyrityksen edustajat] pystyivät olemaan näin anteliaita” (HE 156–157).

Vanhempien näkökulma on täysin vastakkainen. Heidän mukaansa Rebecca on myynyt sielunsa. Dataismin ja huomiotalouden vaatimus näkyä sosiaalisessa mediassa liitetään teoksessa myös tieteelliseen julkaisemiseen ja tietokirjallisuuteen, jolloin teokseen rakentuu itsereflektiivinen juonne. ”Ajatusta ei ole ilman kasvoja. [...] Kirja ei siihen riittänyt”, oppii Alina julkaistuaan tietokirjan (HE 186). Hän pitää nurinkurisena ”kirjaa piti edustaa” -ajatusta, sillä pitää painettua kirjaa suullista viestintää tai someuutisointia kattavampana tapana välittää informaatiota. Näin teoksen itsereflektiivinen taso asettuu hitaan lukemisen ja kirjoittamisen puolelle mutta tunnustaa sosiaalisen median ja huomiotalouden kaikille elämänalueille levittäytyneen luonteen.

*Totuuskuuti*ossa dataistinen informaation vapaus on vain näennäistä. Kansalaisia houkutellessaan sosiaalisen median sisältöjen pariin, mutta informaatiota saa manipuloitua, jos pystyy maksamaan Celsiuskelle datan hallinnoimisesta: ”Tavallinen ihminen ei voinut itse tietää, miten muut näkivät hänet netissä. Omalla ruudulla kaikki voi vaikuttaa olevan kunnossa, mutta kukaan muu ei nähnyt nettiä samalla tavalla” (TK 83). Monopoliasemasta käsin datalle ja sen lokitiedoille on mahdollista tehdä mitä mielikuvituksellisimpia sensurointeja ja lavastuksia. Teos kuvaakin eräänlaisen kirjoittamistyöläisen painajaisen, jossa Celsius saa originaalin journalistisen tekstin näyttämään plagiaatilta, ja sen tekijä menettää ammatillisen maineensa. Hallinnoimalla informaation kulkua ja algoritmeja eli määrittämällä, mitä sosiaalisen median käyttäjän uutisvirrassa näkyy, suuryritys käyttää valtaa totalitaarisen yhteiskunnan tapaan: ”Meidän hakukone tuntee kaikkien salaisuudet. Sitten onkin helppo kertoa ihmisille, mitä pitää haluta. Eivätkä ne osaa vaatia enää mitään muuta. Meidän tarjoamamme vapaus on valinta Cokiksen ja Pepsin väliltä” (TK 223). Kansalaisen vaikutusmahdollisuudet typistyvät kulutusvalinnoiksi ja vapaus valita on monikansallisten yhtiöiden hakukoneiden varassa. Esimerkki on kärjistetty mutta reaali maailmastaakin tunnistettava, joten sen voi tulkita kritiikiksi.

He eivät tiedä mitä tekevät kärjistää dataistista näkökulmaa edelleen. iAm-laitteella on romaanissa lukijaa havahduttava funktio. Laitteen nimen voi tulkita viittaavan Apple-yhtiön iPhoneen ja muihin vastaaviin älylaitteisiin. Nimi liittyy olemassaolon kokemuksen teknologiavälitteiseen informaation kulkuun ja siten dataismiin. Kuvitteellinen laite toimii teoksen motiivina eli kokoaa tarinamaailmaa ja tematiikkaa yhteen. Laitteen käyttäjän neurologiset toiminnot yhdistyvät virtuaalitodellisuuteen ilman erillistä käyttöliittymää. Samalla hänen henkilökohtainen ”neurologinen sormenjälkensä” (HE 447) tallentuu suuryrityksen pilvipalvelimelle. Teoksen viittaukset keskittymiseen ja aivojen toimintaan yhdistettynä teknologiavälitteistä viestintää käyttävien henkilöhahmojen toiminnan kuvaukseen luo vaikutelman, jossa henkilöhahmot ovat testattavana samaan tapaan kuin koe-eläimet romaanin päähenkilön tekemisissä eläinkokeissa. Ihmiskokeessa kokeillaan millaisia vaikutuksia milläkin teknologialla on yksilöön ja mihin digitalisaation aiheuttamat keskittymishaasteet koehenkilöt vievät. Eläinkoetutkimuksesta tilanne eroaa siinä, että koe on

Painetun kirjallisen kuvauksen keskellä oman muotonsa sivutilassa ottava typografinen kohosteisuus jäljittelee autenttisia esikuvia, jolloin ne voi lukea reaali maailman someilmiöiden kommentteina.

maailmanlaajuinen ja ihmiset osallistuvat vapaaehtoisesti tai vastoin parempaa tietämystään.

Erityisesti teoksessa kiinnitetään huomiota datan keräämiseen ja siihen liittyviin riskeihin. Kerätty datamateriaali on laaja mutta yksipuolinen esitys henkilöstä, jota se kuvaa. Voidakseen toimia digitalisoituneessa yhteiskunnassa yksilön on käytettävä digitaalisia sovelluksia. Samalla hänestä siirtyy dataa kaupalliselle taholle, mistä seuraa väärinkäytön mahdollisuuksia. Muun muassa Joe ja tämän poika Samuel kärsivät siitä, että heistä kerättyä dataa tulkitaan vihamielisesti ja käytetään heitä vastaan. Dataa hallinnoivan tahon ja yksilön välille syntyy vastakkainasettelu.

Vaikka sosiaalinen media on temaattisesti merkittävä ja kohosteinen elementti romaanien intermediaalisten viittausten joukossa, myös muihin medioihin viitataan. *Totuuskuutio* nostaa sana- ja kuvataiteen tärkeään asemaan. Päähenkilön puoliso Anna Lilja on kuvataiteilija, joka valjastaa nykyteknologian kuvataiteen materiaaliksi ja käsittelee yksilön suhdetta sosiaaliseen mediaan. Tero puolestaan taistelee verkkopalvelujättiä vastaan paperille painetun sanan avulla ja vaalii kaunokirjallisuuden perintöä. Kaunokirjallinen kulttuuri on teoksen kuvaamassa dystooppisessa maailmassa uhanalaista. Kuvataidetta ja kirjallisuutta koskevat intermediaaliset viittaukset ovat siis funktioiltaan varsin toisenlaisia kuin viittaukset sosiaaliseen mediaan. Taide paljastaa epäkohtia vallitsevista olosuhteista, kun taas sosiaalinen media tuntuu välillisesti aiheuttavan niitä.

Teosten intermediaalisista viittauksista nouseva kritiikki kohdistuu digitaalisen kulttuurin taustalla vaikuttaviin voimiin. Huomio- ja alustataloudessa sekä dataistisessa ajatusmallissa yksilöä ohjataan tekemään dataistinen valinta, joka on houkuttavaa hyväksyä esimerkiksi hetkellisen mielihyvän ja aineellisen

voiton toivossa. Teosten tuottaman spekulatiivisen näkymän voi kuitenkin tunnistaa reaali maailmasta: "[N]ähdessään kaikilla nuorilla samanlaiset laitteet, joiden seuraava kehitysaskel oli iAm, nähdessään heidän hellät, rakastavat sormensa pienten älylaitteidensa iholla, vasta silloin Joe tajusi, mitä heille olisi pitänyt sanoa" (HE 339). Kun teknologiaa personifoidaan, kuten edellä, sille annetaan elollisen olennon ominaisuuksia. Samaan tapaan teos hahmottaa dataismin: dataismissa informaatiosta tulee etuoikeutettu yhteiskunnallinen toimija, jolle suodaan vapauksia ja joka vaatii yksilöä tuottamaan jatkuvasti lisää informaatiota. Digitaalisen kulttuurin kuvaus viittaa tilanteeseen, jossa nykyihminen on digitalisaation koe-eläimenä. Samalla hahmottuu teosten ohjelmallinen metakulttuurinen eetos.

Ohjelmallisuus kriittisenä eetoksena

Mäkisen ja Valtosen romaanien ohjelmallisuutta puoltavat intermediaalisen kritiikin lisäksi muutkin kirjalliset keinot kuten motiivien käyttö ja intertekstuaalisuus. Valtosen romaanin nimi on raamatullinen. Alun perin Jeesuksen kuolinhetkeen sijoittuva sitaatti "He eivät tiedä mitä tekevät" (Luuk. 23: 34.) ilmaisee yhtäältä teoksen ohjelmallisen viestin julistuksellisuutta ja toisaalta armollisuutta. Ihminen on erehtyväinen ja kaipaa neuvoja. Teoksen sisältämä kaskaiden kiertokulku -motiivi vertautuu raamatulliseen heinäsiirkkavitsaukseen, jonka funktio oli vapauttaa Jumalan kansa valtaapitävän isännän orjuudesta. Yhtäältä se implikoi, että ihminen pitäisi vapauttaa digitalisaation ikeestä ja toisaalta, että mediamurroksilla on oma kiertokulkunsa, eli niitä tulee ja menee. *Totuuskuutio* puolestaan on nimimotiivi kuvataideteoksesta, jossa taide sulauttaa teknologian itseensä, ja taideteoksen kokeva yleisö herää pohtimaan suhdettaan sosiaaliseen mediaan. Nimimotiivi viittaa siihen, että vastaava pohdinta olisi teknologiavälitteisen viestinnän ehdoille perustuvaa kulttuuria tervehdyttävää. *Totuuskuution* useat tieteisfiktio-dystopiyhtäläisyydet kaituttavat teoksen metakulttuurista digitaaliseen kulttuuriin kohdistuvaa kriittistä eetosta: yhteydet Ray Bradburyn *Fahrenheit 451* -romaanin (1953) alleviivaavat huolta siitä, mitä kirjalliselle kulttuurille ja luotettavalle informaatiolle tapahtuu tulevaisuudessa, kun taas yhteydet George Orwellin *Nineteen Eighty-Four* -teokseen (1949) liittyvät dataa hallinnoivan tahon monopoliasemaan.

Spekulatiivisen fiktion edustajina Mäkisen ja Valtosen romaanit hyödyntävät ohjelmallisuuden rakentamisessa myös tieteiskirjallisuuden piirteitä kuten futurismia ja nykykulttuurin tarkasteluun tähtääviä kärjistäviä tai vieraannuttamaan pyrkiviä keinoja valitsemalla miljöökseksi kuvitteellisen tulevaisuuden. Lisäksi läsnä on nostalginen kaipuu välittömään kokemukseen maailmasta. Tämän sävyn molemmat teokset tuottavat nostamalla sosiaaliset suhteet rahatalloutta ja teknokratiaa arvokkaammiksi asioiksi, mistä arvohierarkiasta juontuu myös teosten inhimillistä yhteyttä korostava ja digitalisaatioon kriittisesti

suhtautuva eetos. Myyttisen lähestymistavan omaksumisesta on lähtöisin myös kerronnan ajattomuuden ja jopa yliluonnollisen määräytyneisyyden sävy.

Yhdistelmä myyttejä, (pelastus)historiaa, intertekstuaalisuutta, yksilön ja maailmantilaa koskevien riskien kuvausta tuottaa ohjelmallista eetosta, jonka jännite perustuu ensisijaisesti digitaalisen kulttuurin riskianalyyysiin. Dataististen arvojen vallalle pääsy johtaa romaanien maailmassa ongelmiin: *Totuuskuution* maailma on totalitaarinen ja *He eivät tiedä mitä tekevät* -romaanissa ihmisten välinen kohtaamattomuus johtaa perheyhteyksien, maineen, uran ja lopulta jopa hengen menetykseen – kun digitaaliseen dataan perustuvat väärinkäsitteykset johtavat kuolemaan. Arvovääristymiä edustavat sekä digitalisaatio- ja huomiotalouskehitys, jossa suuryritykset kolonisoivat yksilöä ja joukkoja.

Digitalisaation kysymykset liittyvät pohjimmiltaan laajoihin yhteen kytkeytyneisiin ilmiöihin, talouteen, valtasuhteisiin, inhimillisiin valintoihin ja ihmisen suhteeseen ei-inhimillisen kanssa. Siispä tällaisessa kaunokirjallisessa esityksessä kyse on kerronnallisesta kamppailusta, jolla vaaditaan huomion kiinnittämistä käsiteltyihin ilmiöihin yksilöllisessä mutta myös laajemmassa mielessä. Digitalisaatiota ja sosiaalista mediaa käsittelevä fiktio tunnustaa käsittelemiensä ilmiöiden ylikansallisen ja ubiikin luonteen. Käsiteltyjen teosten ohjelmallisuutta luo erityisesti jännite fiktiivisen ja todellisen maailman välillä. Kirjallisten ”entä jos” -kysymysten esittäminen tuottaa mahdollisuuksien tajua (ks. Meretoja 2018, 91), eli muistuttaa, että digitaalinen kulttuurinen järjestys voidaan rakentaa useilla eri tavoilla ja ihminen itse on tämän järjestyksen aktiivinen toimija. Digitalisaatioon kriittisesti keskittyvä teosjoukko tematisoi niitä vaikutuksia, joita aikalaiset kohtaavat tullessaan jonkin tietyn tahon kolonisoimiksi. Sanataide edesauttaa teknologian käyttöön liittyvien ja sen aiheuttamien ongelmien ymmärtämistä valtarakenteita ja arvoja pohtien. Tämän voi ajatella edustavan järkeen ja tunteisiin vetoavaa ohjelmallisuutta. Ohjelmallisen eetoksen kriittisen katsantotavan tavoitteena on tällöin teknologisoiva sosiaalinen sivistäminen. Ehkä tällaista kirjallista- tai tutkimuksellista juonetta voidaan jatkossa kutsua kompaktiksi digikritiikiksi.

Päätelmät

Olen analysoinut sosiaalista mediaa käsittelevää kaunokirjallisuutta, joka neuvottelee ajankohtaisia digitaalisen mediakulttuurin kysymyksiä. Analysoidut romaanit ovat sikäli ohjelmallisia, että ne pyrkivät havahduttamaan lukijakuntaa kriittisillä näkökulmillaan. Vaikka molemmat teokset sisältävät spekulatiivisen fiktion piirteitä, ne liittyvät myös kriittisen realismin eetokseen tematisoidessaan vallitsevaa, tosielämästä tunnistettavaa ongelmaa: digitalisaation, uusliberaalien markkinarakenteiden ja suuryritysten dominoivaa asemaa suhteessa yksilöön ja joukkoon.

Molemmassa käsittelemissäni romaaneissa keskeiset henkilöahmot asetetaan digitaalisen kulttuurin muodostamaan teknologis-poliittis-taloudelliseen kehukseen muun muassa intermediaalista kuvausta hyödyntämällä. Näin käsitellään digitaalista kulttuuria ajavaa länsimaista yhteiskuntaa määrittäviä rakenteellisia ehtoja ja näiden ehtojen mukaan toimivia yksilöitäkin. Arvojärjestelmien, menneen, nykyisyyden ja tulevaisuuden yhdistely on keino kuvata nykytodellisuutta, vaikkakin digitaalisen kulttuurin piirteitä kärjistäen. Tieteisfiktiiviset piirteet toimivat ennemminkin ohjelmallisena etäännyttämisen välineenä kuin lajikonventioiden noudattamisena.

Esa Mäkisen ja Jussi Valtosen romaanit edustavat aikamme kotimaisen kaunokirjallisuuden tapoja kuvata sosiaalista mediaa. Romaaneja voi nimittää dataismia käsitteleviksi digikriittisiksi romaaneiksi siinä missä niissä käytetään intermediaalisia viittauksia yhdessä muiden kaunokirjallisten keinojen kanssa ohjelmallisiin tarkoituksiin. Yhdessä luettuina teokset kiinnittävät huomiota siihen, miten digitaalinen viestintäteknologia vaikuttaa käsityksiin ilmaisunvapaudesta, julkisuudesta, yksityisyydestä ja inhimillisen kulttuurin suunnasta. Kaunokirjallinen digitalisaatio- ja dataismikehitystä kuvaava intermediaalisuus tarjoaa paikan kulttuuriseen itsereflektioon antamalla lukijoille eväitä hahmottaa uudelleen oman aikansa kehityskulkuja. Jos tällainen neuvottelu ei ylläkään aivan uudeksi kirjalliseksi genreksi, siitä on kuitenkin digikriittisen näkökulman polttoaineksi. Sosiaalista mediaa käsittelevä kirjallisuus ei pelkästään mukaudu ympäristönsä dataistisiin vaatimuksiin vaan tuo huomiotalouden ja digitaaliteknologian kutsun tietoisuuden ja kritiikin piiriin, eli lukijayhteisön punnittavaksi.⁴

Viitteet

- 1** Valtosen teokselle myönnettiin vuonna 2014 Finlandia-palkinto, mutta romaania ei ole analysoitu kirjallisuudentutkimuksessa.
- 2** Sexting tarkoittaa seksuaalisten kuvien, viestien tai videoiden lähettelyä.
- 3** Samuel-nimi juontuu heprean kielestä ja merkitsee ”hän on kuullut Jumalaa”. Raamatussa Samuel on profeetta ja Israelin
- kansan johtaja. Kaikkien Joen (Josephin) perheenjäsenten nimet juontuvat juutalaisesta perinteestä johtuen päähenkilön juutalaisesta taustasta ja kirjailijan intertekstuaalisista valinnoista.
- 4** Suomen Kulttuurirahasto on tukenut artikkelin kirjoittamista.

Lähteet

Kaunokirjallisuus

- Mäkinen, Esa 2015. *Totuuskuutio* (= TK). Helsinki: Otava.
Valtonen, Jussi 2014. *He eivät tiedä mitä tekevät* (= HE). Helsinki: Tammi.

Tutkimuskirjallisuus

- Andrejevic, Mark 2009. Critical Media Studies 2.0: an interactive upgrade. *Interactions: Studies in Communication and Culture* 1(1), 35–51. DOI: 10.1386/iscc.1.1.35_1.
- Barreda-Ángeles, Miguel & Tilo Hartmann 2022. Hooked on the Metaverse? Exploring the Prevalence of Addiction to Virtual Reality Applications. *Frontiers in Virtual Reality* 3, 1–9. DOI: 10.3389/frvir.2022.1031697.
- Bradbury, Ray 1981 (1953). *Fahrenheit 451. Romaani*. Suom. Juhani Koskinen. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Edwards, Caroline 2019. The Networked Novel. Teoksessa Daniel O’Gorman ja Robert Eaglestone (toim.), *The Routledge Companion to Twenty-first Century Literary Fiction*. Lontoo: Routledge, 13–24. DOI: 10.4324/9781315880235-2.
- Gere, Charlie 2006 (2002). *Digitaalinen kulttuuri*. (*Digital Culture*, 2002.) Suom. Raine Koskimaa. Turku: Faros.
- Hallet, Wolfgang 2015. A Methodology of Intermediality in Literary Studies. Teoksessa Rippl, Gabriele. *Handbook of Intermediality: Literature – Image – Sound – Music*. Berliini: De Gruyter, 500–510. DOI: 10.1515/9783110311075-034.
- Harari, Yuval Noah 2017. *Homo Deus – huomisen lyhyt historia*. (*Homo Deus – A Brief History of Tomorrow*, 2015.) Suom. Jaana Iso-Markku. Helsinki: Bazar.
- Huhtinen, Hanna 2023. ”Näen maailman mahdollisina päivityksinä”: Blogijulkaisijan minäteknikat Anna-Kaari Hakkaraisen Kristallipalatsissa. *Kulttuurintutkimus* 40(4), 23–38.
- Huhtinen, Hanna 2022. Sosiaalinen media kotimaisissa realistisissa nuortenromaaneissa. *Sananjalka* 64(64), 223–243. DOI: 10.30673/sja.107374.
- Huhtinen, Hanna 2021. Teknologinen tiedostamaton Johannes Ekholmin romaanissa *Rakkaus niinku* ja Sisko Savonlahden romaanissa *Ehkä tänä kesänä kaikki muuttuu*. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 18(4), 54–69. DOI: 10.30665/av107603.
- Kilpiö, Juha-Pekka 2022. Medioiden ja maailmojen välissä. Robert Cooverin kinefrastiset novellit. Teoksessa Laura Piippo ja Juha-Pekka Kilpiö (toim.), *Intermediaalinen kirjallisuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 196–217.
- Latzer, Michael 2022. The Digital Trinity – Controllable Human Evolution – Implicit Everyday Religion: Characteristics of the Socio-Technical Transformation of Digitalization. *Kölner Zeitschrift Für Soziologie Und Sozialpsychologie* 74(1), 331–354. DOI: 10.1007/s11577-022-00841-8.
- Lee, Michael & ja Damien Chaney 2024. The Psychological and Functional factors Driving Metaverse Resistance. *Internet Research* 34(1), 195–215. DOI: 10.1108/INTR-08-2022-0647.
- Lehdonvirta, Vili 2022. *Cloud Empires: How Digital Platforms Are Overtaking the State and How We Can Regain Control*. Cambridge: The MIT Press. DOI: 10.7551/mitpress/14219.001.0001.
- Mayer-Schönberger, Viktor & Kenneth Cukier 2014. *Big Data: A Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think*. Boston: Mariner Books.

- Meretoja, Hanna 2018. *The Ethics of Storytelling: Narrative Hermeneutics, History, and the Possible*. New York: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780190649364.001.0001.
- Mäkelä, Maria 2020. Kertomakirjallisuus myöhäiskapitalistisessa tarinataloudessa. Kaisa Ahvenjärvi, Juri Joensuu, Anna Helle ja Sanna Karkulehto (toim.), *Paperinen avaruus. Näkökulmia kirjaesineen ja kirjallisuuden materiaalisuuksiin*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 128. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 263–290.
- O’Gorman, Daniel & Robert Eaglestone 2019. *The Routledge Companion to Twenty-first Century Literary Fiction*. Lontoo: Routledge. DOI: 10.4324/9781315880235.
- Orwell, George 2014 (1949). *Vuonna 1984. Romaani*. (Nineteen Eighty-Four, 1949) Suom. Raija Mattila. Helsinki: WSOY.
- Paulson, Sarah J. & Anders Skare Malvik 2016. *Literature in Contemporary Media Culture: Technology, Subjectivity, Aesthetics*. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/film.2.
- Piippo, Laura & Juha-Pekka Kilpiö 2022. *Intermediaalinen kirjallisuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ridell, Seija 2011. *Elämää Facebookin ihmemaassa. Sosiaalinen verkkosivusto käyttäjiensä kokemana*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Saarinen, Risto 2016. Recognition and Reform in Nordic Fiction: Jonas Gardell and Jussi Valtonen. *Dialog: A Journal of Theology* 2(55), 158–166. DOI: 10.1111/dial.12242.
- Sommer, Roy 2017. Beware the Siren Servers: How Techlash Novels Like Dave Eggers’s *The Circle* and Jarett Kobek’s *I Hate the Internet* Make the Need for Change Feel Real. *Storyworlds: A Journal of Narrative Studies* 9(1–2), 51–70. DOI: 10.5250/storyworlds.9.1-2.0051.
- Van Dijck, José 2014. Datafication, Dataism and Dataveillance: Big Data Between Scientific Paradigm and Ideology. *Surveillance & Society* 12(2), 197–208. DOI: 10.24908/ss.v12i2.4776.
- Wark, McKenzie 2021. *Capital is dead: Is this something worse?* Lontoo: Verso books.
- Weigel, Anna Lena 2018. *”Fictions of the Internet”: From Intermediality to Transmedia Storytelling in 21st-Century Novels*. Helsingin yliopisto, väitöskirja.
- Zuboff, Shoshana 2015. Big other: Surveillance Capitalism and the Prospects of an Information Civilization. *Journal of Information Technology* 30(1), 75–89. DOI: 10.1057/jit.2015.5.